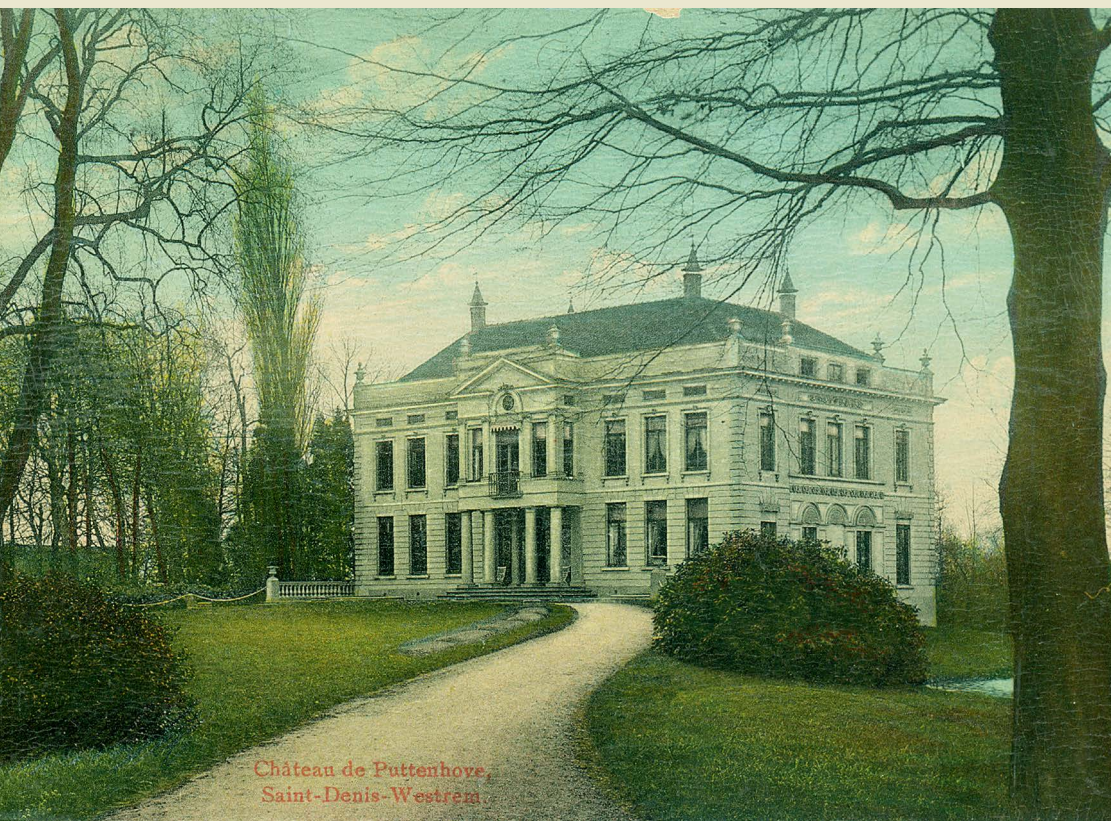

● parkbos III zwijnaarde
kasteelsites

erfgoedprokkels ●

Kasteel Puttenhove, 1919 · © verzameling J. Van Twembeke

Dicht bij de stad en toch midden in de natuur: het Parkbos is een uniek gebied ten zuiden van Gent. Naast het mooie landschap is het gebied ook op cultuur-historisch vlak van betekenis: het draagt een geschiedenis met zich mee die tot in de 13de eeuw teruggaat en waarvan de sporen hier en daar nog zichtbaar zijn.

Het merendeel van de kastelen die je tegenkomt in het Zwijnaardse gedeelte van het Parkbos vinden immers hun oorsprong in de middeleeuwen, toen het gebied op grote schaal werd ontgonnen. Verschillende kasteelsites waren aanvankelijk omwalde ontginningshoeves veelal in het bezit van de Sint-Pietersabdij en evolueerden doorheen de tijd tot buitenverblijven van adel of rijke stedelingen.

Kasteel Puttenhove Putstraat 26–30 · Sint-Denijs-Westrem (1)

Net nog op grondgebied van Sint-Denijs-Westrem, aan de Putstraat, ligt het kasteel Puttenhove. De eerste vermeldingen over een kasteel op deze plek dateren uit de 15de eeuw. Het was toen een leen van de Gentse Sint-Pietersabdij. In 1549 zou de latere koning Filips II hier overnachten, vooraleer hij als graaf van Vlaanderen in de Sint-Pietersabdij de investituur ontving. Hierdoor wordt het soms een vorstelijk domein genoemd. In de 17de eeuw was het

eigendom van de familie Triest, maar in 1708 viel het ten prooi aan de legers van Lodewijk XIV. Het goed werd in 1730 beschreven als een ‘vervallen kasteel en neerhof’.

Het huidige kasteel kreeg vorm in de 19de eeuw. Rond 1840 kwam het domein in handen van de familie Soenens. Florent-Jean Soenens (1806–1886) liet een nieuw kasteel bouwen met een neoclassicistisch uitzicht volgens de mode van de tijd. Hij sprak hiervoor de Gentse architect Louis Minard aan.

Kasteel Puttenhove · © Archeonet.be

Typisch zijn de vier statige Dorische zuilen die de toegang tot het kasteel accentueren met daarboven vier Ionische zuilen die een driehoekig fronton dragen. Ridder Soenens was een belangrijk kunstverzamelaar en dat weerspiegelde zich in de inrichting van zijn kasteel. Zo had hij een merkwaardige kunstkamer, volledig bekleed met Mechels leder en ingericht in Vlaamse renaissancestijl. In 1886 werd de oorspronkelijke omwalling van het kasteel op één zijde na gedempt en werd een groot park naar Engels model aangelegd, met onder meer een prachtige mammoetboom. Met zijn 40 m hoogte is hij ongetwijfeld de hoogste boom in de omgeving. Hij is afkomstig van zaadjes die de toenmalige eigenaar had meegebracht uit Californië (USA). In die tijd werd ook een nieuwe dreef aangelegd die verbinding maakte met de Kortrijksesteenweg en werden de voormalige neerhof en stallen (ingang Putstraat) omgebouwd tot portierswoning en koetshuizen.

Louis Minard
© Universiteitsbibliotheek Gent

Louis Minard, Gentse architect (1801–1875) is geboren als zoon van een in Gent achtergebleven Franse soldaat en een Gentse moeder. Hij volgde lessen aan de Gentse Academie waar hij een eerste prijs voor architectuur behaalde. In 1829 gaf hij enige tijd les in de Academie van Den Haag en maakte daar kennis met de neogotiek. Terug in Gent ontwierp hij vanaf 1830 tal van gebouwen in neoclassicistische, neoromaanse en neogotische stijl. Hij had veel aanzien in zijn tijd; zowel Leopold I als Leopold II behoorden tot zijn kennissenkring. Hij overleed in 1875 en werd begraven op het Campo Santo te Sint-Amandsberg in een grafkapel die hijzelf ontworpen had. Hij ontwierp talloze buitenhuizen, meestal in de vormtaal van het neoclassicisme of de empire. Kasteel Puttenhove en kasteel De Klosse (zie verder) zijn van zijn hand.

Mammoetboom in domein Puttenhove - © Archeonet.be

● parkbos III zwijnaarde

Kasteel Rijvissche Rijvisschestraat 3–9 · Zwijnaarde (2)

Middenin tussen het Rijvisschepark, de Rijvisschestraat en de Heistraat ligt het kasteel Rijvissche. Het gebouw zelf zit goed verborgen tussen de bomen: de kans is klein dat je er een glimp van kunt opvangen (althans in de lente- en zomermaanden). Jammer, want het is het enige domein dat zijn driedubbele omgrachting behield en waarbij het kasteel zelf nog verschillende bouwlagen van de 13de tot de 20ste eeuw toont, zowel aan exterieur als in het interieur. Het kasteel Rijvissche is het oudste van de hier besproken kastelensites. Het kreeg zijn naam van de adellijke Gentse familie Rijvissche die het in de 13de–14de eeuw bezat als leen van de Sint-Pietersabdij. Uit die periode dateert nog de stenen toegangspoort met bakstenen verdedigingstorentjes en aansluitende dubbele verdedigingsmuur (westzijde). Dit deel is een restant van het zwaar versterkte waterslot dat deel uitmaakte van de verdedigingsgordel rond Gent.

Luchtfoto kasteelsite Rijvissche -
© Voorstel Restauratiedossier Kasteel Rijvissche, Artesis Hogeschool Antwerpen

Toegangspoort - © Laur Van Nieuwenborgh

Woonvleugel oost - © Laur Van Nieuwenborgh

Woonvleugel noord - © Laur Van Nieuwenborgh

● parkbos III zwijnaarde

In de 16de eeuw was het domein eigendom van de Gentse patriciërsfamilie Van der Sickelen, waarnaar de zogenaamde 'Grote- en Achtersikkel' in de Gentse Hoogpoort genoemd zijn (het huidige conservatorium). Joris Rockelfing huwde in 1564 met Francisca-Louisa van der Sickelen en kwam zo in het bezit van Rijvissche. Uit die tijd – de moeilijk leesbare gevelsteen boven de ingangspoort draagt zijn wapen – dateert de woonvleugel (noord) die haaks op de verdedigingsmuur staat. In dit oudste woongedeelte is een keuken met Delftse tegels, grote haard en rode vloertegels bewaard gebleven.

Midden 18de eeuw kwam het domein via de familie Odemaer in handen van de familie Penneman-De Graeve. Tot eind 18de eeuw had het domein een agrarisch karakter, met een opperhof-neerhofstructuur. In die periode werd aan het kasteel een tweede woonvleugel in classicistische stijl toegevoegd (oostzijde) waarvan de authentieke inrichting tot vandaag nog bewaard bleef. Het interieur omvat o.a. stucplafonds, paneeldeuren en marmeren schouwen. Begin 19de eeuw werd de zone ten westen van het kasteel aangelegd in landschappelijke stijl. Het domein deed daarna vooral dienst als buitenverblijf. Tijdens WO I liep het kasteel schade op en het werd grondig opgeknapt door architect Amand Janssen, waarbij een winter tuin in het verlengde van de 18de-eeuwse vleugel werd toegevoegd.

In het noorden omsluit de omwalling het voormalige neerhof, zgn. 't Hof Rijvissche, dat een 17de–18de-eeuwse kern behield. De westelijke dienstgebouwen en hovenierswoning bevinden zich samen met het kasteel in een binnenwal en zijn slechts toegankelijk via een brug met drie bogen die sinds de 18de eeuw een houten ophaalbrug verving.

Maurice Maeterlinck en 'een Zwijnaards kasteel'

Sinds de jaren 1960 verscheen in de literatuur de suggestie die het kasteel Rijvissche in verband bracht met Maurice Maeterlinck (1862–1949), onze tot nog toe enige Nobelprijswinnaar literatuur. In zijn *mémoires* 'Bulles bleues. Souvenirs heureux' uit 1948 bundelt Maeterlinck vermakelijke en openhartige stukjes over zijn jeugdijaren. In gedachten keerde de wereldberoemde auteur terug naar zijn geboortestad Gent, die hij op zijn 35ste voor Frankrijk had geruild. Hij beschrijft enkele gelukzalige taferelen die hij doorbracht op het kasteel in Zwijnaarde bij zijn grootmoeder. Lange tijd vermoedde men dat dit kasteel Rijvissche was. Recent onderzoek heeft aangetoond dat grootmoeder Nathalie de Meyere (1797–1875) eigenares was van kasteel Predikherenhof (zie verder). Dit sluit ook beter aan bij de vermelding door Maeterlinck van het feit dat het domein ooit toebehoorde aan de dominicanen.

Kasteel Predikherenhof Heistraat 16–18 (3)

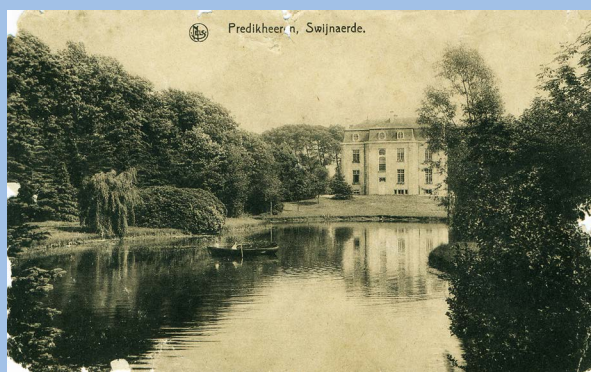
Het kasteel Predikherenhof is in de context van de Zwijnaardse kasteelsites een relatief recent bouwwerk. Het werd in 1909 gebouwd in neorococostijl naar een ontwerp van Henri (1850–1919) en zoon Valentin Vaerwyck (1882–1959). De voorgevel is geïnspireerd op de voormalige 'Hoofdwacht', een gebouw aan de Kouter in Gent (nu de Handelsbeurs). Onder meer het mansardedak, het driezijdig middenrisaliet met kolossale pilasters en gebogen fronton zijn hier duidelijk van overgenomen. Het ingewerkte wapenschild in het fronton is dat van de familie Van Pottelberghe-de la Potterie, die de eigenaar was in de periode van de bouw en het als buitenverblijf gebruikte. Ook de koetshuizen en dienstgebouwen werden vernieuwd tijdens deze bouwcampagne. De omwalling werd gedempt en naar de smaak van de tijd omgevormd tot tuin met vijvers.

Het begin 20ste-eeuwse kasteeltje staat niettemin op een plek waar vele eeuwen voordien al een omwalde hoeve gestaan moet hebben. De naam 'Predikherenhof' verwijst naar de dominicanenorde. Zij kwamen in de late middeleeuwen in het bezit van dit goed, toen het hoogstwaarschijnlijk een ontginningshoeve was. De dominicanen gebruikten het in de 17de en 18de eeuw als 'speelgoed', een soort rustoord voor de monniken buiten de stad. In 1747 was het goed verhuurd als 'hofstede met wal'. Het goed werd in 1797 verkocht als 'zwart goed' aan de gewezen dominicaan François Van Peteghem. Omstreeks 1815 kwam het Predikherenhof in handen van de Gentse advocaat Joseph de Meyere (1756–1832), de overgrootvader van Maurice Maeterlinck. Binnen de omwalling stonden toen twee woningen. Na zijn dood kwam het in handen van Nathalie de Meyere, de dochter van Joseph. De woning werd toen beschreven als een '*maison de campagne*'. Na de dood van Nathalie erfde Edmond Vanden Bossche het domein dat toen beschreven werd als '*maison de campagne* en hoeve'. In 1885 werd nog een deel bijgebouwd aan het buitenverblijf en werd de wal deels gedempt. In 1907 kocht Joseph Van Pottelsberghe-de la Potterie uit Melle het kasteel en de hoeve, die toen vermeld stonden als '*maison en ruines*'. Jammer genoeg is er geen beeldmateriaal overgebleven van hoe dit goed er toen moet uitgezien hebben. Na Van Pottelsberghe kwam het domein nog in handen van prof. Alexander de Hemptinne. Het is vandaag nog steeds privé-bezit.

3

Parkzijde Predikherenhof - © verzameling J. Van Twembeke

Valentin Vaerwyck (1882–1959) wordt gerekend bij de belangrijkste architecten van de vroege 20ste eeuw. Zijn vader Henri was zelf een talentvol architect. Zijn werken zijn vooral gekenmerkt door de neo-Vlaamse-renaissancestijl en een hiervan afgeleide versoberde vormgeving. Valentin vatte in 1898 architectuurstudies aan in het Sint-Lucasinstituut in Gent. Vervolgens liep hij stage bij Stephane Mortier, ook een adept van Sint-Lucas en tot zijn pensioen in 1922 Provinciaal Architect van Oost-Vlaanderen. Valentin Vaerwyck was een belangrijke vertegenwoordiger van de groep architecten die de dogmatische streng archeologisch-religieuze neogotiek afzwoer voor een meer persoonlijke benadering: geen trapgevels meer, maar een spel van schilddaken met brede overstek, geen zuivere kruiskozijnen maar afgeleide vormen met totaal andere verhoudingen dan in de traditionele architectuur.

Portret Vaerwyck
© Stichting Geo Verbanck

Kasteel Nieuwenhove of Nieuwgoed Grotesteenweg-Zuid 2-8 (4)

Drie rechte dreven, vertrekkend vanuit de Rijvisschestraat, de Heistraat en de Grotesteenweg-Zuid (N60), leiden naar het kasteel Nieuwenhove (ook wel Nieuwgoed genoemd).

Ook aan dit kasteel lag een ontginningshoeve van de Sint-Pietersabdij aan de oorsprong. Op een oude kaart van 1683 is het Goed ten Nieuwenhove afgebeeld met de nu nog deels aanwezige omwalling. De hoeve groeide in de 17de eeuw uit tot een kasteel of lusthof dat in 1715 aangekocht wordt door de Gentenaar Jan-Baptist Soenens. Deze familie, een rijk koopmansgeslacht, bleef gedurende de daaropvolgende decennia eigenaar van het domein. Jean-Baptiste Soenens (1756-1837) of zijn zoon Edward (1797-1880), beide burgemeester van Zwijnaarde geweest, liet verbouwingsplannen opmaken door grote architecten uit die tijd als Jean-Baptiste Pisson (1763-1818), Jean-Baptiste Van de Capelle (1772-1833) en Louis Minard (1801-1875) die echter vermoedelijk nooit werden uitgevoerd. In 1915 verwoestte een felle brand het kasteel. Of dit door de oorlog kwam, is niet geweten. In 1928 gaf Emile Soenens (1898-1986) de opdracht aan Valentin Vaerwyck om een nieuw kasteel te bouwen op de oude grondvesten. Zijn ontwerp lijkt wel geïnspireerd te zijn door de kastelen uit de 18de eeuw: een strenge symmetrische gevelopbouw, mansardedaken met oeil-de-boeufs en een pseudofronton roepen de Lodewijk XVI-stijl op. De achtergevel is gekenmerkt door een centrale halfcirkelvormige uitbouw en een terras. Vlakbij het kasteel bleven de 18de-eeuwse dienstgebouwen en een neoclassicistische orangerie uit 1881 bewaard.

© Marc Careel

Kasteel Nieuwenhove jaren 1950 - © J. Van Twembeke

In 1975 kocht graaf René Goethals de Mude de Nieuwland het kasteeldomein. Hij liet wat overgebleven was van de oorspronkelijke omwalling dempen en breidde het kasteel nog uit. Vandaag nog steeds in privé-bezit kregen de bijgebouwen een nieuwe functie als seminarie- en vergadercentrum. Vanuit de Rijvisschestraat leidt een monumentale gekasseide dreef bestaande uit twee bomenrijen van opgaande platanen naar het kasteel. Op het einde van de dreef geeft een poort in empirestijl toegang tot het domein. Deze poort zou afkomstig zijn van de oude Gentse stadsomwalling, waarvan de poorten in 1860 werden afgebroken en verkocht.

Kasteel De Klosse Grotesteenweg-Zuid 22-24 (5)

Aan het huidige kasteel De Klosse, vroeger ook 'Hoedje' genoemd naar een nabijgelegen herberg aan de weg naar Oudenaarde, ligt eveneens een laat-middeleeuwse ontginningshoeve aan de oorsprong. Op de Ferrariskaart is het domein met twee losse gebouwen omringd door een walgracht en is de toegang gelegen in het noord-oosten en niet zoals nu vanaf de N60. In het begin van de 19de eeuw was het eigendom van de Gentse advocaat Antonius van Tieghem. In 1847 kwam het goed door aankoop in handen van Carolus de Buck vander Waerden die het liet verbouwen in neoclassicistische stijl naar een ontwerp van Louis Minard. Kenmerkend voor zijn stijl is de centrale trapeziumvormige uitbouw aan de voorzijde, de eenvoudige bepleisterde en beschilderde lijstgevels met imitatiebanden en de horizontaliserende cordons in arduin. In het interieur bleven een merkwaardige spiltrap en een empiresalon bewaard.

Kasteel De Klosse - © Eric De Keyser

Domein de Ghellinck op Ferrariskaart

Domein de Ghellinck Hutsepotstraat (6)

Tussen de Hutsepot, Eedstraat, Gebuurtestraat en de N60 ligt het ca. 25 ha grote bos van de familie de Ghellinck. Oorspronkelijk stond hier een omwalde ontginningshoeve 'Goed te Werve', dat evolueerde tot een adellijk verblijf. Het goed was al bekend in de 13de eeuw en kwam midden 14de eeuw in handen van de Gentse familie Sersymoens. Op oude kaarten is de omwalde hoeve nog duidelijk te zien en op de Ferrariskaart (1771–1778) zie je al een 'lusthof' verschijnen. Hoe het lusthof eruit zag weten we niet. Het goed hoorde toen toe aan de voorname Gentse familie de Potter. De douairière de Potter liet het na aan haar dochter, Reine, die in 1810 huwde met ridder Charles de Ghellinck d'Elseghe (1782–1862). Hun zoon Ernest (1813–1868) liet in de tweede helft van de 19de eeuw op de plaats van het landhuis een statig kasteel optrekken van 2 verdiepingen met een mansardedak. Vanaf 1885 zou René de Ghellinck d'Elseghe Vaernewyck (1853–1922) het kasteel nog vergroten: in 1895 met een octogonale hoektoren met speerpits en tien jaar later met de zware vierkante toren. In 1906 werden langs de Hutsepotstraat dienstgebouwen opgetrokken met onder meer een mooie kasteelhoeve met speelse klokgevels. Tijdens WO I werden het park en de hoeve gebruikt als paardenhospitaal voor het Duitse leger. Inkervingen in sommige bomen getuigen nu nog van de Duitse aanwezigheid. Bij het uitbreken van WO II werd het kasteeldomein gebruikt als munitiedepot

voor de bevoorrading van de Duitse troepen via de militaire luchthaven van Sint-Denijs-Westrem. Het dicht beboste domein was immers een ideale bergplaats. De soldaten die het depot moesten bewaken, logeerden in het kasteel en de bijgebouwen.

Op het einde van de oorlog, in september 1944, werd de munitie tot ontploffing gebracht waardoor het kasteel bijna volledig werd verwoest en er honderden bomen werden beschadigd. Uiteindelijk werd het kasteel in 1947 volledig afgebroken en herinneren enkel nog twee bewaarde stenen leeuwen aan vroegere tijden. Hoeveel niet-ontploft oorlogstuig zich nu nog in het afgesloten bos de Ghellinck bevindt, weet niemand. Binnen het Parkbos is dit bos aangeduid als één van de portalen. Het domein, dat eigendom is van het Agentschap Natuur en Bos, is voorlopig nog niet toegankelijk voor het publiek, maar af en toe wordt het beperkt opengesteld. Op basis van een grondig risico-analyse-onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het Agentschap Natuur en Bos, zal het volledige domein grondig gesaneerd worden zodat recreanten vanuit dit portaal een bezoek aan het Parkbos kunnen starten.

Oude foto kasteel de Ghellinck - © verzameling J. Van Twembeke

Kasteelhoeve - © www.bunkergordel.be

Gegavede bomen uit WO II
© www.bunkergordel.be

Leeuw uit het park - © www.bunkergordel.be

Colofon

Uitgegeven door de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: An Vervliet · gedeputeerde
Directie Erfgoed en Erfgoedsites · dienst Erfgoed
Anneke Lippens · directeur
Jo Rombouts · diensthoofd

Auteur: Klara De Maeseneir en Martine Pieteraerens
(met dank aan Johan Van Twembeke, Heemkring Scheldevelde
en Eric De Keyser, Porcaera Gemeenschap Zwijnaarde)
Fotografie: Johan Van Twembeke, Laur Van Nieuwenborgh, Eric
De Keyser, Marc Careel, www.bunkergordel.be
Plannen: Smets & Ruppel/Grapph
Grafische vormgeving: Ann Huyghe · directie Erfgoed en
Erfgoedsites
Druk: De Riemaeker Printing, Nukerke

D/2022/1933/1

Praktisch

De kasteelsites zijn alle nog in privébezit en bewoond en zijn dus niet te bezoeken. Er langs wandelen of fietsen kan wel.

Het Parkbos is vrij toegankelijk. Meer info vind je op www.parkbos.be. De laatste Parkbos-nieuwtjes kan je volgen via <https://www.facebook.com/parkbosgent>.

Deze sprokkel is de derde Parkbos-erfgoed sprokkel. Parkbos I gaat over het deel van het Parkbos op het grondgebied van Sint-Denijs-Westrem met kasteel Borluut en De Pinte met kasteel Grand Noble. Parkbos II neemt je mee doorheen het domein Scheldevelde en de Zeven dreven van De Pinte. Je kan deze sprokkels verkrijgen respectievelijk in het kasteel Borluut en in het OCP van De Pinte. Alle sprokkels zijn ook te downloaden van de provinciale website www.oost-vlaanderen.be/erfgoed sprokkels.

Erfgoedspokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedspokkels